



Michael Neiberg este profesor de istorie la Catedra Henry L. Stimson de Istorie și Studii de Securitate, din cadrul Departamentului de Securitate și Strategie Națională al Colegiului de Război al Armatei SUA. Autor al mai multor volume premiate, Neiberg locuiește în Carlisle, Pennsylvania.

MICHAEL NEIBERG POTSDAM

SFÂRȘITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
ȘI REFACEREA EUROPEI

*Traducere din limba engleză de
Corina Hădăreanu*



București
2018

Capitolul 1

„IISUSE HRISTOASE ȘI GENERALE JACKSON!”

Primăvara anului 1945 a fost martora unor tranziții majore în istoria americană, europeană și mondială. Unele dintre aceste schimbări, cum ar fi înfrângerea definitivă a Germaniei naziste, erau anticipate de multă vreme. Altele, precum moartea lui Franklin Roosevelt, au venit ca un șoc. Unele păreau să fie niște prevestiri rele, sugerând că problemele lumii s-ar putea să nu se fi sfârșit. Aceste luni cruciale au schimbat mediul strategic global pentru liderii care au venit în această vară la Potsdam. Atât de multe schimbări erau concentrate într-o perioadă atât de scurtă de timp, încât înțelegeri și presupuneri făcute doar cu câteva săptămâni înainte păreau, acum, irelevante. Cum sfârșitul războiului în Europa devenise, în sfârșit, o realitate, liderii au început să se confrunte cu uriașa provocare a reconstrucției. Au făcut asta, însă în condiții diferite de cele pe care le anticipaseră.

Înfrângerea iminentă a Germaniei a stabilit contextul pentru tot ceea ce a urmat, dar procesul reconstruirii Europei și a lumii începuse deja. Pe 25 aprilie 1945,

la San Francisco s-a deschis Conferința Națiunilor Unite privind Organizația Internațională, pentru o sesiune inaugurală de două luni. Mai mult de 50 de națiuni și-au trimis reprezentanții, ca să pună la punct detaliile pentru o nouă Cartă a Națiunilor Unite. Spre deosebire de Liga Națiunilor, cu o generație înainte, ONU a pornit în forță, în mare parte deoarece Statele Unite erau complet dedicate succesului, fapt simbolizat de mareașă ședință de deschidere ce a avut loc în California. De data aceasta, au promis liderii americani în repetate rânduri, Statele Unite nu aveau să se retragă, izolându-se, ci aveau să joace un rol major în găsirea unor soluții internaționale la problemele cu care se confrunta lumea, cu pacea și reconstrucția la primul punct de pe agendă. Mai mult, de data aceasta, națiuni din toată lumea se întâlneau încă dinainte ca războiul să se fi sfârșit, în speranța de a netezi tranziția de la război la pace, care se dovedise atât de distrugătoare în 1918 și 1919.

În aceeași zi, la mii de kilometri distanță spre est, armatele sovietice finalizau încercuirea Berlinului cu, poate, cea mai mare forță terestră adunată vreodată. Capitala germană își epuizase ultimele rații și mii de oameni se sinucideau în fiecare zi, de teama a ceea ce putea rezerva viitorul pentru țara lor cucerită. Cu toate că mai rămăneau lupte grele de dus, lațul din jurul capitalei germane începea să se strângă. Întrebarea era, acum, când, nu dacă regimul german avea să capituleze, și cât din oraș vor distruge trupele sovietice cuceritoare, în bătăliile care aveau să urmeze.¹

În același timp, lângă orașul Torgau pe Elba, la nord-est de Leipzig, forțele americane și cele sovietice au făcut, în sfârșit, joncțiunea, într-o întâlnire spectaculoasă, care a creat vâlvă în toată lumea. Evenimentul părea să simbolizeze sfârșitul iminent al războiului. Soldații au sărbătorit prin ceea ce un ofițer american a comparat cu un picnic din Iowa, cu mâncare, îmbrățișări și chiar cu câteva focuri de armă festive. Fotografiile cu soldați zâmbitori care își strângeau mâinile au ajuns pe primele pagini ale ziarelor și, pentru mulți, acea zi a marcat sfârșitul definitiv al vechii Europe și nașterea uneia noi – una în care germanii erau învinși, iar sursa puterii se schimbase. În mod remarcabil, francezii și britanicii lipseau din fotografii și din relatările care le însoțeau. Marile puteri din 1914 nu mai controlau destinul Europei, care acum se afla, în mare măsură, în mâinile celor două superputeri.²

Dar, dacă sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial părea să devină, în cele din urmă, o realitate (în Europa, cel puțin), forma noii Europe nu se întrezărea. Condițiile se schimbaseră radical de la încheierea Conferinței de la Ialta, cu doar două luni în urmă. Mai mult, între Marile Puteri nu exista cu adevărat un consens cu privire la ceea ce acceptaseră la Ialta. În plus, acea întâlnire fusese o conferință de război, interesată, în egală măsură, de distrugerea germanilor și de refacerea Europei. Principalele puncte de acord de la Ialta – ocupația Germaniei, granițele pentru noua Polonie și politicile de compensații pentru

puterile înfrânte – puteau să devină, toate, irelevante, din cauza schimbării situației geopolitice.

Poate cea mai importantă schimbare după Ialta s-a petrecut departe de Germania, în orașul liniștit Warm Springs, Georgia, unde a murit Franklin D. Roosevelt, pe 12 aprilie 1945. Roosevelt fusese atât de important pentru politica de război a americanilor și a Aliților, precum și a viziunii lor postbelice, încât moartea lui a aruncat o umbră asupra evenimentelor ferice de la sfârșitul lui aprilie.

Roosevelt era paralizat încă din 1921, când se îmbolnăvise de poliomielită, la vârsta de 39 de ani. El și personalul lui au făcut mari eforturi să ascundă paralizia de ochii publicului, chiar dacă a rămas unul dintre secretele cel mai prost păstrate de la Washington. Relația lui cu Congresul era din ce în ce mai tensionată, dar 12 ani în funcție i-au permis să centralizeze puterea și să dezvolte o metodă eficientă de conducere a guvernului, rămânând un președinte popular. Cum gradul în care îl afectase poliomielita era, în general, ascuns opiniei publice, acel Roosevelt pe care îl vedea poporul american încă mai proiecta vigoare și dinamism. Și nu poliomielita a fost cea care l-a răpit națiunii lui, ci boala de inimă.

Pentru cei vigilenți, nu a fost tocmai o surpriză. Roosevelt părea mult mai în vârstă decât cei 62 de ani pe care îi avea. Întârzierea cu care și-a anunțat, oficial, candidatura pentru un al patrulea mandat la președinție, în 1944, alimentase speculațiile că problemele de sănătate l-ar putea împiedica să mai servească încă patru ani la conducerea Executivului. În timpul

campaniei electorale din 1944, sănătatea lui Roosevelt devenise un motiv de îngrijorare pentru cei din jur. În august, suferise dureri puternice în piept, în timp ce ținea un discurs în Bremerton, Washington. A reușit să termine discursul, iar testele medicale făcute după aceea nu au arătat nimic anormal. Însă, după incidentul de la Bremerton, Roosevelt a apărut, deseori, vizibil obosit. Și-a rărit aparițiile publice, cu toată dorința intensă de a-l învinge pe candidatul nominalizat de republicani, Thomas Dewey, și el newyorkez, pe care Roosevelt îl disprețuia de multă vreme. De asemenea, președintele slăbise în jur de 10 kilograme și părea, în cuvintele ziarului *Washington Post*, „ușor aerian“. *The Post* specula că tinerețea lui Dewey (avea doar 42 de ani în 1944) i-ar fi putut da un impuls vital în ultimele săptămâni de campanie, care să ducă eventual la cea mai șocantă răsturnare electorală din istoria națiunii.

Cercetătorii au descoperit, de atunci, numeroase amănunte despre problemele de inimă ale lui Roosevelt și diagnosticele inexacte puse de medicii care îl tratau. Deja obosea foarte ușor în februarie 1944, cu câteva luni înainte de incidentul de la Bremerton. Suferea episoade febrile inexplicabile și creșteri bruște ale tensiunii arteriale. Medicii au ascuns gravitatea stării lui Roosevelt nu doar opiniei publice, ci și celor apropiați de președinte. Unii dintre cei care l-au văzut în vara lui 1944 au remarcat schimbarea. După întâlnirea pe care a avut-o cu Roosevelt, în iulie 1944, generalul Douglas MacArthur i-a spus soției că, după părerea lui, Roosevelt arăta ca „umbra omului“ pe care

îl cunoscuse odată. „În șase luni“, a prezis el, „Roosevelt va fi în mormânt.“

Au început să se răspândească zvonuri că președintele ațipea în timpul ședințelor, iar inițiații erau tot mai îngrijorați că s-ar putea să nu mai aibă puterea de a-și îndeplini al patrulea mandat în funcție. Cu toate acestea, medicul președintelui l-a declarat, public, într-o formă fizică excelentă, atribuind recente probleme de sănătate faptului că tocmai se recupera după o gripă. În septembrie, ca să liniștească îngrijorările care persistau în legătură cu sănătatea lui, Roosevelt a ținut un discurs înfocat, pentru a lansa etapa finală a campaniei prezidențiale. Apoi, la sfârșitul lui octombrie, a făcut un tur de patru ore prin patru cartiere ale New Yorkului, într-o mașină decapotabilă, pe un frig pătrunzător. Turneul lui politic a culminat cu un discurs rostit pe o ploaie rece, în fața unei mulțimi de 10 000 de oameni, la Ebbets Field, în Brooklyn.³

Performanța lui de la New York a calmat, temporar, temerile privind sănătatea președintelui și Roosevelt a câștigat cu ușurință alegerile în 1944. Medicii au emis, public, un buletin satisfăcător de sănătate, iar presa a fost mai mult decât doritoare să pună precedentele lui probleme pe seama gripei și a eforturilor presupuse de campania electorală, simultană cu războiul pe care îl avea de dus. Faptul că Roosevelt părea îmbătrânit și obosea foarte ușor nu mira pe nimeni, dată fiind dificultatea funcției pe care o avea. În particular, însă, îngrijorările creșteau pe măsură ce tensiunea arterială a lui Roosevelt continua să urce.

Înima începea să i se atrofieze. Medicii care l-au examinat nu erau de acord nici în privința diagnosticului, nici a tratamentului adecvat.

Apropiatii lui Roosevelt vedeau cum i se degra-dează sănătatea, dar păreau incapabili să anticipeze o lume fără el. Fusese președinte mai mult decât oricine altcineva din istoria americană și părea indispensabil pentru oamenii din toată lumea. Aproape nimeni nu a știut că tensiunea lui arterială urcase până la 260/150, dar mulți dintre cei care îl vedeau observau același declin pe care îl remarcase MacArthur. Probabil cea mai sinistruă prevestire a venit de la văduva lui Woodrow Wilson, Edith, care i-a spus ministrului muncii că „arată exact cum arăta soțul meu când i se apropia sfârșitul”.⁴

Comparația teribilă cu Wilson a venit cu doar două zile înainte ca Roosevelt să plece din Statele Unite, într-o stare extrem de proastă la conferința Celor Trei Mari, de la Ialta. Roosevelt, care a fost de față la o parte din Conferința de Pace de la Paris, din 1919, era un mare admirator al lui Wilson și încerca să refacă visul acestuia de a avea o organizație internațională a națiunilor, care să administreze tratatele și să rezolve disputele înainte să izbucnească războiul. Erorile tactice pe care le-a făcut Wilson când a prezentat Tratatul de la Versailles pentru ratificare în Senatul SUA au dus la o luptă politică în care Wilson a implicat direct poporul american, în toamna lui 1919. Programul foarte încărcat, într-un ritm deosebit de accelerat, pe fondul oboselii și al sănătății în declin, l-au doborât pe Wilson. În timp

ce se afla în Pueblo, Colorado, Wilson a suferit un accident vascular, urmat de un al doilea, mult mai puternic, produs o săptămână mai târziu la Washington, care a pus, practic, capăt carierei sale publice. Roosevelt a petrecut mult timp gândindu-se la Wilson, în guvernul căruia servise ca adjunct al ministrului marinei. Îi plăcea să stea sub portretul oficial al lui Wilson, de la Casa Albă, și să mediteze la proiectul Națiunilor Unite, despre care spera că va împlini visul internaționalist al lui Wilson. Roosevelt lucrase din greu ca să pregătească terenul pentru Națiunile Unite, iar războiul a părut să demonstreze că izolaționismul nu putea să garanteze securitatea Americii în lumea postbelică. În parte mulțumită eforturilor lui Roosevelt, în 1945, Organizația Națiunilor Unite se bucura de mult mai multă popularitate decât avusese Liga Națiunilor în 1919. De asemenea, Roosevelt a făcut mult mai multe eforturi decât Wilson ca să se asigure că Senatul și poporul american aveau să sprijine pe deplin participarea Americii la noua organizație internațională. Roosevelt nu voia să repete refuzul Senatului de aderare la Liga Națiunilor.

Accidentul vascular al lui Wilson și incapacitatea ce i-a urmat îi obsedau pe cei din jurul lui. Consilierii apropiați ai lui Wilson, mai ales soția și medicul lui, reușiseră să țină secretă starea lui nu doar pentru presă, ci și pentru mulți oficiali cu funcții înalte în guvern. Dar 1945 nu era 1919. Poporul american ar fi remarcat, cu siguranță, absența lui Roosevelt, un personaj mult mai public decât Wilson. Dacă Roosevelt și-ar fi pierdut capacitatea de a-și exercita funcția,

cum se întâmplase cu Wilson, cu siguranță că presa din 1945 ar fi făcut publică știrea. Roosevelt prezenta deja semne de declin și avea nevoie de mult mai multă odihnă decât în anii trecuți. Un accident vascular cerebral, ca cel al lui Wilson, ar fi creat o situație fără precedent și imposibil de gestionat politic.

La Ialta, câțiva observatori care îl cunoșteau bine pe Roosevelt au comentat pe tema stării precare a sănătății lui. Fiul lui, James, a spus că tatăl lui „arăta ca naiba” la conferință, iar lordul Moran, medicul lui Churchill, a observat că „președintele a ajuns la capătul forțelor fizice”. Ca o reflectare a avertismentelor lui MacArthur, din urmă cu câteva luni, Moran credea că Roosevelt s-ar putea să nu aibă mai mult de câteva luni de trăit. Pe drumul de întoarcere de la Ialta, Roosevelt a discutat cu fiul lui despre aranjamentele pentru înmormântare. Nu mai deschisese niciodată subiectul și nimeni altcineva nu a luat parte la discuția respectivă.⁵

Și, cu toate acestea, fie pentru că nu voiau să accepte, fie din simpla speranță că bătrânul maestru avea să treacă și prin asta, cei mai mulți se așteptau ca sănătatea lui Roosevelt să se îmbunătățească după ce președintele reușea să se odihnească. Medicii i-au ordonat să-și reducă programul de lucru, să fumeze mai puțin și să țină regim alimentar. Aceste recomandări relativ minore – pentru un om, aparent, atât de bolnav – s-ar putea să-i fi făcut pe consilierii lui să se complacă într-o inerție periculoasă. Charles Bohlen, care a tradus pentru Roosevelt la Ialta, și-a dat seama de starea de „epuizare” a președintelui, dar a remarcat

că: „Deși nu arăta bine, Roosevelt nu era privit de nimeni de care să-mi aduc aminte sau cu care să fi vorbit, de atunci, ca fiind în stare critică”. Chiar și după întoarcerea la Washington, Bohlen nu a văzut motive serioase de alarmă. „Eram în permanență îngrijorat de felul în care arăta Roosevelt și acum era evident pentru mulți că era un om bolnav”, și-a amintit Bohlen, despre săptămânile de după Ialta. „Dar nu m-am gândit o clipă că ar fi la un pas de moarte... Nici că apropiații lui Roosevelt analizau cum să se ocupe de boala președintelui.”⁶

Și alți apropiați ai lui Roosevelt împărtășeau părerea lui Bohlen că, deși sănătatea președintelui era în declin evident, starea lui nu pune probleme serioase. George M. Elsey, unul dintre consilierii militari ai lui Roosevelt, îl vedea pe președinte aproape în fiecare zi. El și-a amintit că a observat semne ale degradării sănătății președintelui, dar nu și-a făcut griji în mod serios decât cu o săptămână înainte de moartea acestuia. James Byrnes, un consilier care îl vedea și mai des pe Roosevelt, a vorbit cu președintele cu puțin înainte de moartea acestuia și a ajuns la concluzia că președintele își revenise după boala care îl chinase la Ialta. Byrnes s-a gândit că Roosevelt „își pune în scenă o «revenire», așa cum făcuse de multe ori înainte.”⁷

Incapabili să-și imagineze lumea fără cel pe care șeful de stat major, amiralul Leahy, îl numea „căpitanul de echipă”, apropiații lui Roosevelt nu păreau să se fi preocupat prea mult de cine avea să-i urmeze în funcție, dacă s-ar fi întâmplat nenorocirea. Sănătatea